

KRONIEK

Document van een stad

BEELDENSTORM

KATOENBOOM

RIETVELDVILLA

EERSTE VROUWEVAART

WILLEM ALINGS

JOOP STOOP

Document van een stad

door ALICE VAN DIEPEN

U ziet hier zeven zeer verschillende foto's. Samen vormen ze een deel van de expositie *Document van een stad*, die vanaf 18 mei te zien is in de Sint-Joriskerk in Amersfoort. De tentoonstelling bestaat uit een reeks fotografieopdrachten waarin de gemeente Amersfoort de veranderingen in de stad liet vastleggen door hedendaagse fotografen. Zij hebben de ruimte gekregen om verschillende thema's op een eigen manier te interpreteren en te verbeelden.

In 1957 kreeg Cas Oorthuys eenzelfde opdracht van de gemeente Amersfoort. Zijn foto's werden gebundeld in het boekje *Dit is Amersfoort*. Een aantal is toen opgenomen in de collectie van Archief Eemland. Ook de foto's van de expositie *Document van een stad* worden opgenomen. Dit prikkelt tot discussie: wat moet er wel of niet in een

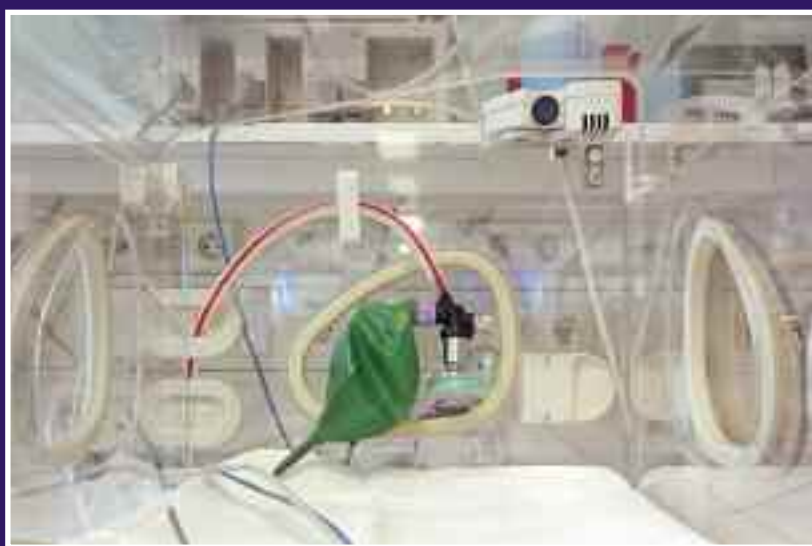
stedelijke fotocollectie bewaard worden? Op zaterdagmiddag 23 juni van 13.00 tot 16.00 uur in de Sint-Joriskerk organiseert Archief Eemland haar eerste Amersfoort in gesprek rondom dit thema, te midden van de expositie. Dit is het eerste in een serie van gesprekken waarmee Archief Eemland meer de verbinding zoekt met inwoners van de stad. U bent van harte uitgenodigd om deel te nemen aan dit gesprek. Als u beschikt over een foto waarvan u denkt dat het de stad anno 2012 typeert, nodigen wij u uit deze mee te nemen. De foto wordt ter plekke gescand en geplaatst op de digitale stadskaart: www.amersfoortopdekaart.nl.

Meer informatie over de tentoonstelling en *Amersfoort in gesprek*: www.033fotostad.com en www.archiefeemland.nl.

Alice van Diepen is directeur van Archief Eemland.

Judith van IJken, serie 'August in Amersfoort', 'De boeren', 2011 (detail omslag)

Martin Luijendijk, serie 'Randen van de stad', 'Couveuse', 2005

Judith van IJken, serie 'August in Amersfoort', 'De vrouw', 2011

Wout Berger, serie 'Afvalverwerkingsbedrijf Smink', zonder titel, 2007

Annette Behrens, serie 'Vesting', zonder titel, 2011

Agnes Van Noorloos, serie 'Bestemming bereikt', 'Onze-Lieve-Vrouwetoren', 2011

Mirjam de Zeeuw, 'Functieverandering Kruisherenklooster, Kapel', 2004

Sarah Mei Herman, 'Jongeren Amersfoort, Wouter', 2006

Stadspportretten van Joop Stoop

Joop Stoop (1922) schildert vooral historische stadsgezichten. Meteen valt op dat het geen gewoon, realistisch werk is. Museum Flehite wijdt er een kleine tentoonstelling aan, van 2 juni tot 8 juli.

door **ONNO MAURER**

In 2007 waren Joop en Marianne Stoop bruikleengever bij de tentoonstelling *Albert Fiks (1908-1945), de herontdekking van een veelzijdig talent*. Joop bleek niet alleen kunstverzamelaar te zijn, maar ook een verdienstelijk schilder.

OUDE STEDEN VEREEUWIGEN

Joop Stoop vervaardigde zijn eerste schilderij in 1998, op 76-jarige leeftijd. Hij had palet en penseel ter hand genomen nadat hij in zijn paperassen een zestig jaar oude beroepskeuzetest had teruggevonden, waarin werd vermeld dat hij meer dan gemiddelde aanleg voor tekenen bezat. Van dat tekenen was het door een tijdrovende carrière als revalidatiearts echter nooit gekomen. 'Beter laat dan nooit', moet Stoop gedacht hebben en hij stortte zich vol overgave op zijn grote passie: de schilderkunst. Joop hoefde niet lang te zoeken naar een onderwerp. Hij was altijd overtuigd geweest van het grote belang van stadsgezichten in de kunstgeschiedenis. Als jongeman maakte hij zich grote zorgen over het stedelijk schoon, toen de Duitsers na Rotterdam ook Utrecht dreigden te bombarderen. Joop kon zich niet voorstellen dat al die prachtige plekken in het historische centrum van zijn geliefde geboortestad zomaar zouden kunnen verdwijnen. Toen al voelde hij de aandrang om op enigerlei wijze historische stadsbeelden vast te leggen, als antwoord op de destructieve kracht van oorlogsgeweld of de tand des tijds.

Een kleine twintig jaar later, in 1959, werd historisch Utrecht opnieuw bedreigd. Het gemeentebestuur van die stad wilde een betere verkeerscirculatie en besloot om een deel van de singels te dempen. Ook verdwenen enkele prachtige, monumentale gebouwen: het station van Sybold van Ravesteyn en het Jugendstilgebouw van verzekeraar 'De Utrecht'. Dat was voor Joop opnieuw het

bewijs dat belangrijke plekken of gebouwen in onze fraaie, historische binnensteden in duurzame beelden dienden te worden vastgelegd.

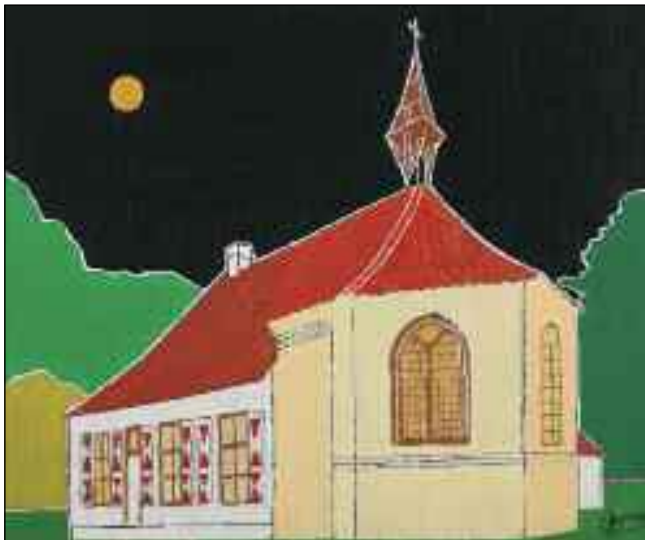
De schilderkunst was en is in zijn ogen het medium bij uitstek om dat te doen, want foto's en film zijn vergankelijk. Een schilderij of tekening van een stadgezicht gaat daarentegen eeuwenlang mee, mits goed geconserveerd. Joops eerste serie schilderijen verbeeldde dan ook schilderachtige plekken in Utrecht: gezichten vanaf de Oudegracht met Domtoren, Pausdam, het Academiegebouw aan het Domplein, het Geertekerkhof, de singels en vele andere karakteristieke Utrechtse locaties.

AMERSFOORTSE MUSEA VERBEELD

Vanaf 2003 verlegde Joop zijn aandacht naar een andere stad: Amersfoort. Zijn moeder, Anna van Isselt, was een telg van het oude adellijke Amersfoortse geslacht Van Isselt. Bijna jaarlijks ging Joop in de jaren dertig met zijn moeder 'op bedevaart' naar Amersfoort en werd er altijd een bezoek gebracht aan de kapel van Isselt. Zijn band met die stad is daardoor altijd sterk gebleven. Als revalidatiearts was hij werkzaam in verschillende steden in Overijssel, in Maastricht en in Tilburg, maar de Keistad raakte nooit uit zijn gedachten. In 2003 vervaardigde hij zijn eerste Amersfoortse schilderij: een gezicht vanaf de Westsingel op de Onze-Lieve-Vrouwetoren.

In 2008 begon Joop met een heel bijzonder project: het schilderen van de verschillende Amersfoortse musea, of plekken in de directe omgeving daarvan, zowel in een realistische versie als een geabstraheerde, gestoeld op het modernisme van Piet Mondriaan. Die serie museum-schilderijen schonk Joop Stoop onlangs aan Museum Flehite. Het museum wijdt nu een kleine presentatie aan het werk van deze laatbloeier, waarin vanzelfsprekend het Amersfoortse werk centraal staat. Bij de tentoonstelling verschijnt ook een publicatie, die eveneens de titel *Stadspportretten* heeft meegekregen.

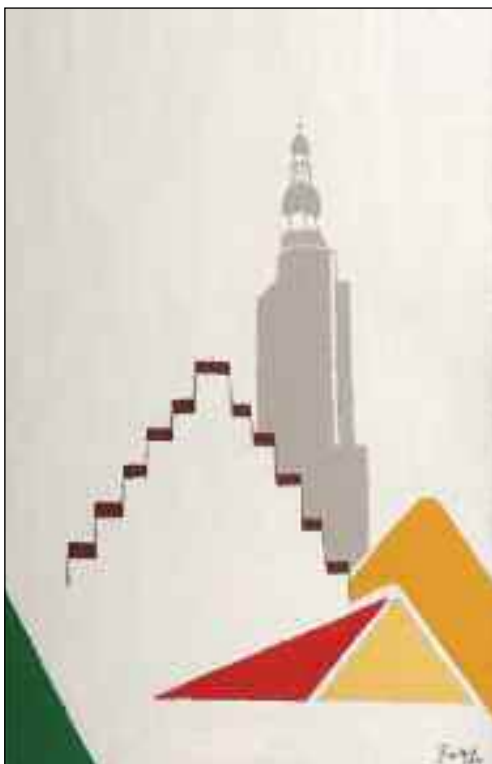
Onno Maurer is conservator kunst en hoofd Museum Flehite.

Kapel van Isselt

Elleboogkerk

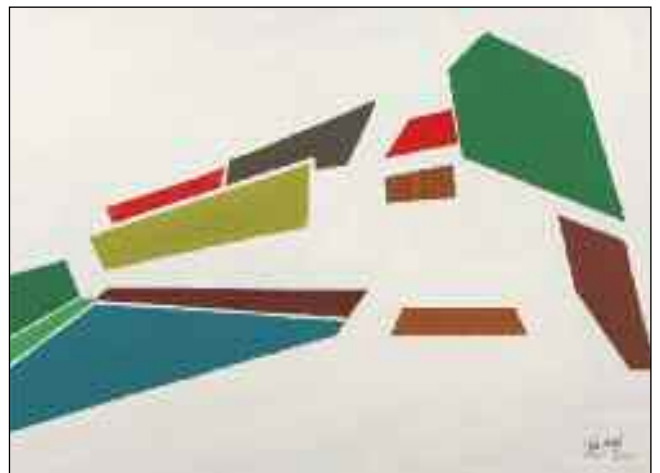
Onze-Lieve-Vrouwetoren

Mondriaanhuis

Westsingel I

Westsingel II

Geuzen in de Sint-Joriskerk

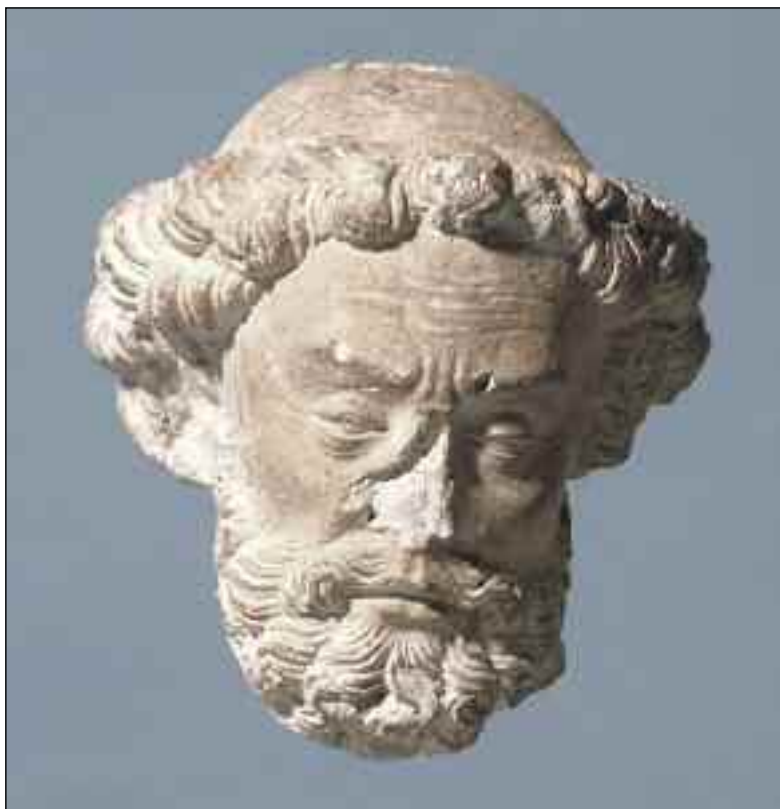
De beeldenstorm in Amersfoort van 1572 leverde de kerkmeesters van de Sint-Joriskerk bergen werk om alles weer gerepareerd te krijgen. De oudst bewaarde rekening geeft een boeiende indruk van wat de geuzen in de kerk vernielden. 16-eeuws Amersfoort is plotseling dichtbij.

door ALICE VAN DIEPEN

Onlangs heeft Archief Eemland het beheer gekregen over de oudst bewaarde rekening van de St.-Joriskerk. Deze zogenoemde kerkmeestersrekening behoorde oorspronkelijk tot het archief van de Nederlandse Hervormde gemeente Amersfoort, maar was terechtgekomen in de afdeling Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek Amsterdam (zie p. 22).

De kerkmeesters waren verantwoordelijk voor het beheer van kerkelijke goederen en 'de materiële zorg voor de eredienst'. De rekening is van grote historische betekenis, omdat hierin wordt omschreven welke reparaties zijn gedaan aan de altaren, de beelden en reliekschrijnen die waren beschadigd tijdens de eerste Amersfoortse beeldenstorm van 1572. Hierdoor krijgen we een unieke in-

Petruskopje beschadigd tijdens de Beeldenstorm in de Sint-Joriskerk (*Museum Flehite*).

druk van de inrichting van de kerk vóór de Hervorming. Zo was de kerk beroemd vanwege een stukje van de doornenkroon van Christus en een relik van Sint Joris; deze zijn in 1572 verloren gegaan.

OPNIEUW KATHOLIEK

Ten tijde van de oorlog tegen Spanje bleef Amersfoort rooms-katholiek en trouw aan koning Philips II. In 1572 werd de stad tijdelijk door geuzen bezet. Zij trokken op 19 augustus van dat jaar de stad binnen en plunderden de kerken. De geuzen voerden de hervormde leer door, maar zij moesten de stad op 20 november alweer verlaten. Daarna ging deze weer over naar de katholieke religie. Pas in 1579 werd de stad gedwongen de zijde van de opstandelingen te kiezen door de kortstondige belegering van Jan van Nassau, de broer van Willem van Oranje. De groeiende spanning tussen katholieken en protestanten mondde uit in nieuwe beeldenstormen. In 1580 werd het calvinisme of de gereformeerde religie de enige godsdienst waarvan een openbare eredienst was toegestaan.

De kerkmeestersrekening omvat maar liefst 65 pagina's en is opgemaakt door Hessel van Duverden, Willem Andriess(oon) en Jan van der Burch over het boekjaar 1572-1573. Deze kerkmeesters maakten trouwens in dezelfde periode ook regelmatig onderdeel uit van het stadsbestuur. De rekening is pas een paar jaar later opgesteld nadat het stadsbestuur gevraagd had verantwoording af te leggen, net als die over de jaren 1575-1576. (De exemplaren over de jaren 1573-1574 en 1574-1575 zijn verloren gegaan). De rekening is officieel op 29 augustus 1579 'gehoirt ende gesloeten' door het Amersfoortse stadsbestuur, in aanwezigheid van Jan van der Burch.

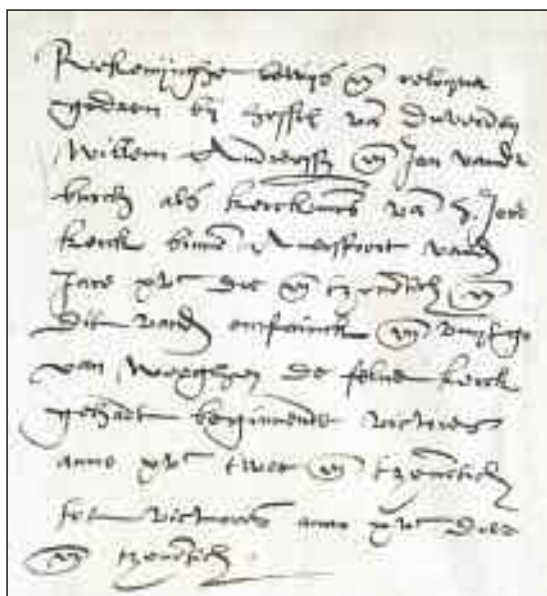
INKIJKJE

C.A. van Kalveen heeft de kerkmeestersrekening uitvoerig beschreven. Van het document bestaat al enige tijd een integrale transcriptie en een kopie daarvan is bij Archief Eemland aanwezig. In de eerste 35 bladzijden

wordt met geen woord gerept over de beeldenstorm, een term die later door historici op de gebeurtenissen in de 16e eeuw is geplakt. Pas op bladzijde 36 wordt voor het eerst de term *guesen* (geuzen) genoemd. Het document betreft een jaarrekening, waarin alle inkomsten en uitgaven, gegroepeerd per categorie, terug te vinden zijn. Door zijn feitelijkheid geeft het een minutieus beeld van het kerkelijk bedrijf, zoals opbrengsten van de verhuur van grond, gebouwen, erfpachten en losrenten. Dat de bezittingen van de St.-Joriskerk niet bij de stadsgrens ophielden, blijkt wel uit het feit dat er ook namen in staan van plaatsen als Bunschoten, Eemnes, Hoogland en Scherpenzeel. De meeste bedragen worden op een vaste dag geïnd, zoals op Sint-Thomasavond (20 december). Sommige rente-inkomsten hadden een aparte bestemming, bijvoorbeeld de uitdeling aan de armen. De opbrengst van deze vaste goederen vormde veruit het grootste deel van de inkomsten van de kerkmeesters.

DOPEN EN BEGRAVEN

Vanzelfsprekend houden veel inkomsten verband met het dopen en begraven in de kerk. Kinderen werden niet alleen gedoopt, maar ook gewogen. Per kind kostte dat

2 stuivers. Een vast tarief voor het begraven is 1 gulden en 4 stuivers, hoewel er in één geval sprake is van een bedrag van 15 stuivers 'overmits d'armoede'. Het overgrote deel van de begrafenisvond in eigen graven plaats, waarvoor betaald was. Op 7 november 1573 staat Wouter van Blokland vermeld als zijnde begraven. Hij had nog in november 1572 800 gulden aan de stad geleend in verband met de betaling van Spaanse troepen die voor de stad gelegerd waren. In september 1573 heeft hij samen met zijn vrouw bij testament het Bloklandsgasthuis gesticht. Van en/of voor maar liefst 70 overleden burgers worden inkomsten verworven voor het luiden van de klok 'op maenstonden ende jaergetijden'. Per keer levert dit 2 stuivers op.

Een deel van de rekening en de complete vertaling zijn te zien in een webexpositie op www.archiefeeland.nl/webexposities/beeldenstorm

ARMEN

Vanaf bladzijde 33 volgen de uitgaven, zoals voor de aankoop en het malen van tarwe en voor het bakken van brood. Naast giften in natura, werd er ook geld uitgedeeld aan de armen, zoals 'ses stuver die den armen op Sint Joriskerckhof gedeylt werden op den Goeden Vrijdach'. Tussen alle betalingen staat er een aantekening van een van de kerkmeesters, die hier voor het eerst in de eerste persoonsvorm schrijft. Hij vermeldt dat hij met Maria Hemelvaart (15 augustus) de brooduitdeling niet helemaal heeft kunnen uitvoeren, vanwege de 'menichfoudige notelicke reparatie de die kerck behoefden duer die Guesen ende anders gebroken'. Vrij terloops wordt hier in de kerkrekening dus voor de eerste keer melding gemaakt van de vernielingen door de geuzen. De lijst met betalingen gaat daarna gewoon door, zoals voor de twee doodgravers die de kerk in dienst had, processiekruisdragers, 20 gulden aan Henrick Spruyt, de organist van de kerk, aankopen van wijn die als miswijn werd gebruikt, en veel betalingen voor was, waar kaar-

sen van werden gemaakt. De meeste was werd geleverd aan Willemtgen Jan Rutgersz. dochter (Willemtgen, de dochter van Jan R.) die *keersemaeckster* was. Eveneens terloops staat dan bij een rekening voor water voor het koor vermeld dat de 'tack van de doornenkroon des Heeren wech is...'. Hiermee wordt zoals gemeld een van de belangrijkste relieken uit het middeleeuwse devotielevens bedoeld. Dit moet een zware slag zijn geweest voor de kerk, maar daarvan staat verder niets in de rekeningen.

VERNIELINGEN

Vanaf bladzijde 47 staan de uitgaven voor de 'dagelixe reparatie der kercken, des toerens ende andere ghemeen toebehoordende der kercken'. Het woord 'dagelixe' is wat eufemistisch uitgedrukt, want uit verschillende opmerkingen in de rekeningen kunnen we opmaken dat er veel reparaties nodig waren als gevolg van de geuzenvernielingen en dat er inventarisonderdelen gestolen waren, zoals koperen kandelaars.

Zo moesten als gevolg van vernielingen het *doxaal* (koorafsluiting) en de bijbehorende beelden gerepareerd worden. Dat gold ook voor het Heilig Graf en de beelden

Heilige met boek, beschadigd tijdens de Beeldenstorm in de Sint-Joriskerk (*Museum Flehite*).

LITERATUUR

■ C.A. van Kalveen, 'De oudste rekening van de Sint Joriskerk teruggevonden', *Flehite* 11 (1979) 4-7, 20-26.

Alice van Diepen is directeur van Archief Eemland.

bij het sacramentshuisje dat op het sacramentsaltaar stond. De leidekker Cornelis Willemssz. en zijn knecht kregen opdracht voor werkzaamheden aan het dak en de toren. Doodgravers werden ingezet om het puin van de stukgeslagen beelden op het kerkhof af te voeren buiten de Kamppoort, nadat zij het bruikbare materiaal eruit gehaald hadden. De gebroken touwen in de klokkentoren moesten vernieuwd worden, er werd opdracht gegeven voor een nieuwe preekstoel en de glazenmaker Cornelis Anthonissz. kreeg 28 gulden en 3 stuivers voor het maken van nieuwe glazen en het repareren van een deel van de ramen. Helaas is er van de oude ramen niets meer overgebleven in de kerk. Wel heeft Archief Eemland een ontwerptekening van een raam dat dateert uit 1553 en dat vermoedelijk bij de beeldenstorm verloren is gegaan.

De timmerman Peter Claessz. moest diverse houtreparaties uitvoeren aan deuren, panelen, kisten "t welck bij de Guesenknechten aen stucken geslagen was". Zelfs de kettingen van de boeken in de *librije* waren kapotgeslagen en moesten gerepareerd worden. De verzorger van het uurwerk in de toren, David van Weede, nam onder andere deze reparatiewerkzaamheden op zich.

Door het optreden van de geuzen was "t meerdeel van den altairs gecasseert ende ontwijjt". Een groot bedrag werd uitgetrokken voor het opnieuw wijden van de altaren. Daarvoor kwam de wijbisschop uit Utrecht, Johannes Knijff, naar Amersfoort. De kosten voor de reis van de bisschop hadden onder meer te maken met de inzet van extra knechten voor zijn beveiliging. Die kosten werden trouwens voor de helft door de stad betaald, omdat de wijbisschop in één moeite door de kinderen het heilig vormsel gaf.

BETEKENIS

Deze rekeningen zijn dus om meer redenen een belangrijk historisch document. Niet alleen blijkt hieruit dat de geuzen in de St.-Joriskerk aanzienlijke vernielingen hebben aangericht, de rekeningen geven ook veel informatie over het oorspronkelijk interieur dat een paar jaar later, vanaf 1580, definitief verdwenen was. Verder geven ze een gedetailleerd beeld van de kerkelijke uitgaven en inkomsten en daarmee een goed beeld van het kerkbedrijf aan het eind van de 16e eeuw. Ten slotte zijn de rekeningen van belang vanwege het grote aantal namen van burgers van de stad (en omgeving?). Hoewel het vaak een droge opsomming is komen die 16-eeuwse Amersfoorters plotseling dichtbij. Mensen die begraven zijn, waar een kaars voor wordt aangestoken, waarvoor de klok wordt geluid. Meester Jan Tol, Cornelis Craen Backer, Alydt Beeren, Claes Vlugs, Marritgen Cremers, Elizabeth van Lievers, Sijmon Willem Alberts en vele anderen. Ze hebben geen gezicht, maar zijn viereneenhalve eeuw later wel in de archiefstukken terug te vinden.

JAN ADAM ZANDLEVEN (1868-1923)

Schilder voor fijnproevers

door JAAP VERHAGE

In Museum Flehite vindt van 3 juni tot en met 26 augustus de expositie *Zandleven* plaats, van schilderijen uit de Hooghstate Collectie te Haastrecht. Daarin hebben de verrassende werken van Jan Adam Zandleven een ereplaats.

BREMMER

Het eerste kwart van de twintigste eeuw is een bijzonder boeiende periode in de kunstwereld. Talloze stromingen en scholen komen tot ontwikkeling en tot bloei. Het is de tijd waarin men het aandurft vrijer te gaan schilderen, naar het grote voorbeeld van Vincent van Gogh. In de Hooghstate Collectie zijn hiervan een aantal prachtige voorbeelden te bewonderen.

De tentoonstelling bestaat geheel uit werk van *Bremmerianen* als Van Daalhoff, Jan Lodeizen en Jaap Nieweg. Zij zijn volgelingen van de kunstpedagoog H.P. Bremmer (1871-1956). Bremmer schildert aanvankelijk zelf in een geheel eigen pointillistische stijl. Zijn oeuvre is beperkt van omvang, doordat hij zich meer gaat toeleggen op het geven van kunstonderricht. Hij doet dit vooral onder vermogende industriëlen en havenbaronnen en hun echtgenotes. Zijn bekendste cursiste is zonder enige twijfel Helene Kröller-Müller. 'Kunstpauze' Bremmer adviseert haar in haar aankoopbeleid en zo staat hij aan de basis van de collectie van het bekende museum bij Otterlo op de Veluwe. Daarnaast begeleidt en protegeert Bremmer een aantal beeldend kunstenaars, waarvan hij de ateliers met een zekere regelmaat bezoekt. Hij bekritiseert hun recente werkstukken en doet hen aanbevelingen, ten einde hun werk naar een hoger niveau te tillen. Ook koopt hij werk om het vervolgens aan te bieden aan zijn cursisten. Enkele andere schilders die hij aldus terzijde staat zijn Jan Carbaat, Henri van Daalhoff, Anna Egter van Wissekerke, Truus van Hettinga Tromp, Jo Koster, Raoul Martinez, Dirk Nijland en *last but not least* Jan Adam Zandleven.

PRODUCTIEF

Zandleven wordt in 1868 geboren in de Zaanstreek, waar zijn vader een verffabriek heeft. Aanvankelijk gaat Jan Adam als reiziger door het land, om de door zijn vader geproduceerde verf aan de man te brengen. Diep in zijn hart verlangt hij er echter naar om op andere wijze met verf om te gaan. Tekenen en schilderen zijn zijn lust en zijn leven. Het duurt evenwel tot omstreeks 1903 eer hij de stoute schoenen aantrekt om van schilderen zijn be-

Lichtval in het bos,
1913. Olieverf op doek,
39 x 30,5 cm (Collectie
Hooghstate Museum,
Haastrecht).

roep te maken. Hij is behoorlijk productief: er zijn circa 1500 werken bekend via de registratie van het digitale, virtuele Zandleven Museum dat zijn achterneef Ids Zandleven heeft opgericht. Al deze werken moeten in een periode van twintig jaar tot stand zijn gekomen, aangezien de kunstenaar medio juli 1923 in Rhenen overlijdt. Zandleven signeerde en dateerde nagenoeg al zijn werken. Aan de hand daarvan is het aardig zijn werken chronologisch te bekijken, waardoor een goede indruk wordt verkregen van zijn ontwikkeling. Tot de hoogtepunten behoren een fijnzinnig *Bloemstillevens met rozen* uit 1908 (dat aan Henri Fantin-Latour doet denken), *Lichtval in het bos* uit 1913, *Boom voor muur* uit 1914, het flamboyante *Bosgezicht met berkenstammen* uit 1915 en een mystiek, vrijwel abstract doek uit 1917.

ONDERGEWAARDEERD

Gedurende de twintigste eeuw zijn er in diverse musea eretentoonstellingen gehouden, gewijd aan het oeuvre van Jan Adam. Toch leidde dit niet tot een hoge naamsbekendheid onder het grote publiek. Tijdgenoten als Breitner, Gestel, Mondriaan, Sluijters en Toorop spreken meer tot de verbeelding. Kunsthandelaar Rob Noortman kreeg eens de vraag wie naar zijn mening de meest ondergewaardeerde Nederlandse schilder is. Hij noemde onomwonden Jan Adam Zandleven.

Bij de tentoonstelling
verschijnt een
monografie (zie p. 22).

Jaap Verhage is stichter
van het Hooghstate
Museum in Haastrecht.

ONDERZOEK NAAR EEN PAND AAN DE LIEVE-VROUWESTRAAT

Waar de Katoenboom uithangt

Daar waar een archeoloog kijkt naar de materiële overblijfselen uit het verleden, bestudeert een historicus de geschreven bronnen. Soms komen de resultaten met elkaar overeen, soms zijn er niet te rijmen verschillen, vaak vullen ze elkaar aan. Hoe zit het eigenlijk met de historische bronnen over het pand aan de Lieve-Vrouwestraat 12/14?

door ANNE VAN DER GLAS
en ITAMAR DE ROOZE

Het nieuwe hotel/restaurant op de hoek van de Lieve-Vrouwestraat en het Lieve-Vrouwekerkhof is inmiddels volop in bedrijf, maar ruim twee jaar geleden was er nog een gapend gat. Het archeologisch onderzoek dat toen plaatsvond (*Kroniek* juni 2010) leverde een interessant verhaal op. Kort samengevat komt dit hier op neer: in de 12e en 13e eeuw is er een boerenbedrijf gevestigd, waarna er in de 14e/15e eeuw (waarschijnlijk twee) bakstenen huisjes verrezen. Uit 1500-1900 zijn er weinig vondsten: in de 18e eeuw vond nieuwbouw plaats, terwijl uit de 20e-eeuwse fase een grote molensteen stamt. Kan het bronnenonderzoek de schamele gegevens aanvullen? Wat heeft zich toen op dit hoekpand afgespeeld?

BOMBASIJDWERKERS

De vroegste vermelding van het pand is van 22 oktober 1610. Henrick Claesz. Brink verkoopt 'een huis, hof en hofstede met het huisje daarbij op de hoek van het kerkhof van de kapel' aan Oth Arisz. van Schadick en zijn erven. Zij stamden uit de vooraanstaande Amersfoortse familie van Schayck. Oth en zijn schoonzoon Cornelis Woutersz

Een blik op de locatie tijdens de opgraving, vanaf de Onze-Lieve-Vrouwetoren.

Boven: De opgegraven molensteen.

Rechts: Uitsnede uit de kaart van Slits (1832) met het plein en de Lieve-Vrouwestraat.

waren *bombasijde werkers*. Bombazijn is een verzamelnaam voor een groep weefsels die in Amersfoort in de loop van de 17e eeuw veel is vervaardigd. Het zijn half-linnen-halfkatoenen, vrij grove stoffen die (vooral later), grotendeels voor werkkleding dienden.

DE KATOENBOOM

In 1681 verkopen de erven van Heiltgen Jans een 'huis, hof en hofstede bestaande in twee woningen in de Lieve-vrouwestraat op de hoek van het kerkhof daar de katoenboom uithangt'.

Ernaast in de Lieve-Vrouwestraat staat een pand met de naam *Het Groene Schaap*, een opmerkelijke naam, evenals *Daar de Katoenboom uithangt*. Waarschijnlijk hebben de namen te maken met het gebruik van deze panden: opslag of verwerking van grondstoffen voor de bombazijn-nijverheid.

Daarna komt het hoekhuis in bezit van de familie Boelhouwer, lakenkopers en zijdereders. Het blijft dus in de stoffenindustrie, totdat op 10 oktober 1729 'een huis in de Lievevrouwestraat op de hoek van het kerkhof met een huis annex op 't voorzegde kerkhof' verkocht wordt aan een apotheker.

APOTHEKER, METSELAAR EN SLIJTER

De apotheker die het pand koopt heet Wilhelmus Noyen. Hij is tevens tabaksplanter. In 1755 wordt Noyen aange-

slagen voor 9 gulden. Dit is drie gulden meer dan het gemiddelde huisgeld voor een woning in deze tijd. Daarna worden tussen 1755 en 1802 als eigenaren vermeld: Wouter Huygsteen (een meester-metselaar) en daarna de weduwe van Barend Pul (die ook meester-metselaar was) en Wouter Pul. In 1832 is volgens gegevens uit de kadastrale atlas de slijter Dirk de Kruijff eigenaar.

19E-EEUWSE FOTO'S

Er zijn verschillende foto's uit de 19e eeuw waarop het pand Lieve-Vrouwestraat 12/14 staat afgebeeld. Een foto, gemaakt rond 1880, toont het pand in deels afgebroken toestand. Wordt alleen het dak vervangen, of gaat alles tegen de vlakte? De foto toont bovendien dat het hoekpand waarschijnlijk is samengesteld uit twee panden, hetgeen overeenkomt met de archeologische bevindingen. Boven de ingang hangt het bord *Vergunning*. Waarschijnlijk was het in gebruik als café of slijterij; in 1832 is immers een slijter eigenaar. In het pakhuys ernaast, *Het Groene Schaap*, is een handel in brandstoffen gevestigd. Op een andere foto, mogelijk enkele jaren eerder genomen, staat de vishal prominent in beeld. Achter de vishal is de Lieve-Vrouwestraat te zien met het brede hoekpand (huisnummer 12/14), verder *Het Groene Schaap* (10) en daarnaast het dubbele pand met vakwerkvoorgevel (6/8). Zowel dit vakwerkhuis als *Het Groene Schaap* zijn goed behouden en herkenbaar in het huidige straatbeeld. Het hoekpand heeft op deze foto een deur aan de kerkhofkant met daarboven een soort naambord. Maar er is ook een deur aan de kant van de Lieve-Vrouwestraat te onderscheiden. Was het pand in deze tijd in tweeën verdeeld?

SMEDERIJ

In de 20e eeuw is in het hoekpand een smederij gevestigd. Vanaf 1919 is dat het bedrijf van de firma Van Bekum. In het *Amersfoorts Dagblad* van 14 juli 1919 lezen we: 'Vergunning verleend tot het oprichten eener sme-

Boven: Foto uit circa 1880 met op de voorgrond de vishal en daarachter de Lieve-Vrouwestraat (*Archief Eemland*).

Rechts: Foto uit circa 1880, genomen in de Lieve-Vrouwestraat richting Lieve-Vrouwekerkhof, met het hoekpand in afbraak (*Archief Eemland*).

BRONNEN

Voor het onderzoek zijn notariële archieven, transportaktes en registers geraadpleegd. Een belangrijke bron is de *blaffert*. Het is een belastingregister uit de jaren 1755-1802 en vormt een soort adreslijst waarin de eigenaren van de panden vermeld worden, met de huisgeldbedragen waarvoor zij aangeslagen zijn.

Anne van der Glas is vrijwilliger, Itamar de Rooze is project-archeoloog, beiden bij het Centrum voor Archeologie, gemeente Amersfoort.

derij te drijven door 2 electromotoren van gezamenlijk 2 P.K., aan de Lieve-Vrouwestraat 14 en 16'. Tot in de jaren zestig blijft deze firma hier gevestigd. Met de smederij komen archeologisch- en bronnenonderzoek weer met elkaar in aanraking. De door de archeologen gevonden molenstein is namelijk (her)gebruikt in de smederij, waar het als fundament voor een aambeeld diende.

ARCHEOLOGIE EN ONDERZOEK

Waar archeologisch gezien maar weinig aan het licht is gekomen over het hoekpand tussen de 16e en 19e eeuw, bleek het bronnenonderzoek juist een berg aan informatie te bevatten over deze periode. Voor de Middeleeuwen bleek juist het tegenovergestelde het geval. Want de kennis over dit terrein uit de 12e en 16e eeuw komt uitsluitend uit het archeologisch onderzoek. Het moge duidelijk zijn dat archeologisch- en historisch bronnenonderzoek elkaar uitstekend hebben aangevuld.

'Gevoel voor de schoonheid der kleuren'

Museum Flehite brengt van 14 juli tot 2 september een kleine tentoonstelling van de Amersfoortse autodidact Willem Alings. Zijn kinderen schonken onlangs een collectie werken van deze onbekende schilder. Gesprekken met de familie en nader onderzoek brachten een verhaal vol passie voor het leven aan het licht.

door **MARJAN DE MAN**

Kunstschilder wil hij worden, die jongen die in de Lenaert Nicasiusstraat is geboren. Zijn moeder wordt al vroeg weduwe en heeft het dus niet breed. Toch zorgt ze voor papier, potloden en waterverf. In Willems eerste schetsboek tekent hij niet zijn eigen wereld, maar bloemen, een hand, vogels, een tafel of een test met vuur. Stillevens om te oefenen. Zijn moeder ziet dat hij aanleg heeft en stuurt hem naar de Ambachtsschool voor Amersfoort en omstreken.

Zelfportret op de achterkant van een boek, z.j.

SCHILDERSGEZELLENBOND

Willem Alings wordt in 1904 toegelaten zonder toelatingsexamen, op voorspraak van zijn schoolhoofd. Hij

Landschap, z.j.

haalt ook de Burgeravondschool en de akte tekenen, die hem onderwijsbevoegdheid geeft. Daarna gaat hij als schildersgezel aan de slag, maar het uurloon van 21 cent valt tegen. Alings zet zich in voor een betere positie van zijn collega's. Als secretaris van de afdeling Amersfoort van de Schildersgezellenbond verzoekt hij in januari 1914 via het *Amersfoortsch Dagblad* om 'eene conferentie ter bespreking van ons loonadres'. Maar de toegezegde verhoging van 1 cent per uur wordt niet aangepast. Alings sluit zich aan bij de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij. Als hij wordt gesignaleerd tijdens een SDAP-demonstratie op de Varkensmarkt wordt hij op staande voet ontslagen.

De Ambachtsschool biedt hem de betrekking van onderwijzer aan, tegen een vergoeding van 18 gulden per week. Maar de Eerste Wereldoorlog breekt in augustus uit en Alings wordt grenswacht te Hilvarenbeek.

DUBBELLEVEN

In 1917 trouwt Willem Alings met Jacoba Bakkenes. Ze krijgen vier kinderen. Bij de verhuizing naar de Gerrit van Stellingwerfstraat 41 laat hij zich schilder noemen in het verhuisbericht van *De Eembode*. Later vindt de socialist opnieuw werk; zijn zoon Wim jr. vertelt het in geuren en kleuren na. De voorzitter van de Raad van Arbeid vraagt hem naar zijn politieke voorkeur en zegt: 'In de dienstvoorschriften staat dat ik bij de personeelsopbouw rekening moet houden met alle bevolkingsgroepen, en een rooie heb ik er nog niet bij.' Bij verhuizing naar de Weverssingel 5 in 1920 wordt Alings dan ook in *De Eemlander* vermeld als ambtenaar.

Vanaf dat moment begint voor Alings een dubbelleven: overdag met scheiding in het haar en een gesteven witte boord werkzaam als ambtenaar, in zijn vrije tijd altijd in

trui bezig met schilderen, in schrift of in verf. In woorden vol emotie schrijft hij talloze agenda's en notitieboekjes vol. De ene dag euforisch, de volgende dag wanhopig. Bijvoorbeeld op 30 september 1943:

Ik zing

[...]

*Ik zing er tot God, die mij oogen schonk
En gevoel voor de schoonheid der kleuren,
Om zijn werk te zien bij het ware licht
Van het grootse scheppingsgebeuren.*

[...]

De volgende dag, 1 oktober 1943:

De gijzelaar

*'t Is oorlogstijd en ik ben gijzelaar
De grauwe dagen rijgen aan elkander
Ik zit gevangen en mijn lot is zwaar
En 't leven dat ik leef behoort een ander.*

[...]

De emoties die Vincent van Gogh weet te pakken met verf, maken Alings tot groot bewonderaar. In een agenda uit 1939 staat: 'Portret mislukt; VPRO tweede radio-lesing professor Knuttel over Van Gogh.' Op 28 maart 1944 schrijft hij, zoekend naar de juiste formulering:

*Zijn 'Raven boven Korenveld' heb ik aanschouwd en
zweeg ontsteld!
Daar siddert langs gebroken lijnen de smart van helse
folterpijnen!
Daar is de huidring van het lijden
In kleur verstild voor alle tijden!
Daar heerscht geen leugen of bedrog
Dit is zichzelf! 'Vincent van Gogh!'*

In de trant van Van Gogh wordt de omgeving van Amersfoort vastgelegd. Toch voegt Alings niet de lading van zijn teksten toe aan zijn schilderijen. Zijn verf biedt hem troost en vrede, zijn schilderijen zijn kalm en berustend.

FIETSTOCHTEN EN VRUCHTEN

Op een speciaal voor het schilderen aangepaste fiets trekt Willem Alings naar gebieden rond de stad, met zijn jongste zoon voor op een zadeltje op de stang. Zoon Wim schrijft: 'Vader nam me mee naar de Leusderhei of een weiland, zette me in het gras en begon te schilderen. Het waren fietstochten naar de hemel, weet ik nu. Hij had een drager op de fiets gemaakt waarmee hij natte panelen en een schildersezal kon vervoeren. In een uur of anderhalf was het schilderij wel klaar. Wat hij slecht vond of mislukt, sloeg hij later in elkaar en werd in de

Uitzicht vanuit huis, z.j.

kachel gegooid. Er verdween heel wat in de kachel. Hij schilderde er nooit overheen.'

Tijdens en na de oorlog woont het gezin nog steeds aan de Weverssingel, waar Alings op de zolderkamer zijn atelier heeft. Zó onverstoort werkt hij, dat zelfs het luchtalarm hem niet weerhoudt. Naderhand staat dan in zijn agenda: 'De dreiging lijkt verminderd; om dat te vieren vruchten meegenomen.'

TE KOOP!

Het museum verkoopt in het weekeinde van 1-2 september een deel van de collectie-Alings tegen aantrekkelijke prijzen. De opbrengst komt ten goede aan het behoud van het museale deel.

BRONNEN

- Archief Eemland, historische kranten
- Koninklijke Bibliotheek, historische kranten
- Notities W. Alings sr.
- Gesprekken met en notities van W. Alings jr.

Marjan de Man is freelance kunsthistoricus en gastconservator voor de tentoonstelling.

SOCIALE BEWOGENHEID

Willem Alings is een passievolle man die zijn kinderen veiligheid biedt in een moeilijke tijd en pingpongwedstrijden op de antieke eettafel organiseert. Een sociaal bewogen man ook, die opkomt voor zijn collega's en zijn Joodse huisbaas als onderduiker in huis opneemt.

Zijn hele leven blijft Alings tekenen en schilderen, in woord en in beeld. De binnenstad van Amersfoort, de Eempolder of de Leusderhei, stilleven, bloemen en vakantiebestemmingen. Altijd vol verwondering 'en gevoel voor de schoonheid der kleuren'. Hij sluit zich niet aan bij een Amersfoorts kunstenaarsgenootschap, exposeert slechts enkele keren. Hij is vooral een ruimhartig mens, maar ook een *Einzelgänger*.

Zijn zoon schrijft: 'Op 18 januari 1968, sinds twee jaar totaal verlamd en niet in staat tot spreken, overleed in zijn geliefde Amersfoort Willem Alings, die de volgende regels naliet:

*Geen bloem, geen roem,
Geen steen, gewezen, laat me alleen!'*

Proeflopen voor de Ommegang

Een zeer inspirerend gebeuren, zo denkt Louis Tiessen (1921) terug aan het uitproberen van de Ommegang in 1932. De herinneringen kwamen boven toen hij las over de Alternatieve Vrouwevaart, vorig jaar georganiseerd vanuit Museum Flehite tijdens de tentoonstelling *Maria, idool van alle tijden*. De interesse voor Maria komt niet uit het niets: Tiessen is dé Mariakenner van Nederland.

door PIEK THEISENS

GEKERSTENDE FEESTEN

Bij Louis Tiessen thuis staan meer dan vijftien beelden van Maria. 'Ik heb Maria verzameld in allerlei materialen, alleen een Maria in kurk heb ik nog niet. Mijn dochter

Louis Tiessen als jonge schrijver.

heeft mijn verzameling van meer dan 1200 altaarafbeeldingen van Maria.'

Van huis uit kreeg Tiessen veel interesse mee in godsdiensten, mythen en filosofie. 'Mijn moeder was protestant, mijn vader katholiek; thuis werd altijd veel gesproken over godsdienst.' In zijn tienerjaren schreef hij artikelen, vooral over deze onderwerpen. 'Tot op de dag van vandaag heb ik veel met Maria gehad.' Zijn eerste artikel ging dan ook over de Maria Lichtmis. De latere professor Han Fortmann (toentertijd assistent van kapelaan W. de Jong van de Elleboogkerk) las dit artikel en zou Tiessen blijven coachen: 'Hij zag een schrijver in mij.'

'Sindsdien ben ik mij hierin gaan verdiepen en deed ik een merkwaardige ontdekking: Maria Lichtmis was een gekerstend feest! Ik vond dit zó interessant dat ik alle Mariafeesten heb bestudeerd. En ál deze feesten waren oorspronkelijk feesten van moedergodinnen.' In zijn boek *De werkelijkheid van Maria* kwam alle kennis en onderzoek samen.

OPRICHTING VAN HET GILDE

De familie Tiessen ging naar de Elleboogkerk, officieel de Onze Lieve Vrouw Tenhemelopneming. Hier was Louis misdienaar met twintig andere jongens, die ingeroosterd werden om de Heilige Missen te dienen. Kapelaan De Jong (broer van aartsbisschop De Jong) sprak vaak in zijn parochie over de vondst van het Mariabeeldje in 1444, over de Mariacultus die vervolgens ontstond en het bedevaartsoord waar Amersfoort zich tot ontpopte. Hier was namelijk nauwelijks iets over bekend bij de gemeenschap: 'Het verhaal ging toen dat het beeldje was verdwenen bij de biechtvader van Margriet Alberts en op miraculeuze wijze was teruggevonden.'

Om de Ommegang nieuw leven in te blazen richtte De Jong in 1933 het Onze-Lieve-Vrouwe-gilde op. Eerst wil-

de de kapelaan dit initiatief echter uitproberen, wat gebeurde aan het begin van de herfst van 1932. In de kranten is er toen niets over geschreven. 'Ik was in die tijd naast misdienaar ook een welpje, dus ik had veel te maken met de kapelaan, die ook aalmoezenier was van de verkenners.' Tiessen kreeg de opdracht om brieven rond

De hele welpengroep in die dagen. Rechts kapelaan De Jong, links op de bovenste rij Louis Tiessen.

te brengen: naar twee katholieke onderwijzers aan niet-katholieke scholen en naar verenigingen als de Rooms-Katholieke Middenstandsvrouwenbond en de St. Christoffel.

CULTUURMENS

Louis Tiessen werd geboren in Amersfoort, waar hij tot zijn 17de aan de Koningin Wilhelminastraat (nu Spoorstraat) 20 woonde. Tiessen was betrokken bij de Cobragroep, heeft de *haiku* in Nederland geïntroduceerd, was medeoprichter van de Amsterdamse Studenteneklesia (samen met onder anderen Huub Oosterhuis). Verder was hij zakelijk leider van toneelgroep Poëzie Hardop en directeur van De Populier, centrum voor politiek en cultuur in Amsterdam. Ten slotte heeft hij veel geschreven voor een aantal bladen, zoals *De Eembode* en *De Tijd*. Tiessen woont in het Rosa Spierhuis, verzorgingstehuis voor kunstenaars en (kunstgerelateerde) wetenschappers.

■ De Vrouwevaart wordt elke zaterdag na Hemelvaartsdag georganiseerd. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Frank Sieraal, 033-4729438.

■ Louis Tiessen, *De werkelijkheid van Maria, geschiedenis en mysterie* (Heeswijk 1996)

Piek Theisens is collectiebeheerder van Museum Flehite.

DE VROUWEVAART VAN 1932

Tiessen kan zich nog goed herinneren hoe de Ommegang dat jaar verliep. Het was zeven uur 's avonds en de jongens van de verkennerij en de kerk haalden de mensen op, die zich hadden verzameld bij het Patronaatsgebouw achter de Xaveriuskerk aan 't Zand. Zo'n 200 mensen liepen mee over de Weverssingel naar de Kamperbuitenpoort, waar het beeldje zou zijn gevonden. 'Afspraak was dat ieder voor zich op weg naar de Onze-Lieve-Vrouwetoren de rozenkrans zou bidden.' Hier sprak kapelaan De Jong de menigte kort toe, waarna ze twee Marialiederen zongen: *Maria te minnen* en *Wonderschoon machtige, wonderschoon prachtige*. Vervolgens liep de route door de Langestraat naar de Elleboogkerk, 'alhoewel mij ook nog een stukje Muurhuizen bijstaat'. In de Elleboogkerk werd de Maria-litanie gebeden en zong het koor het *Magnificat* en het *Regina coeli*. Kapelaan De Jong zegende de menigte en hiermee kwam de Ommegang tot een einde. 'Ik heb dit gebeuren als zeer inspirerend ervaren.'

Huis Van Beek weer klaar voor nieuwe generatie

'U woont in een decor,' aldus een kleindochter van architect Gerrit Rietveld, tijdens een bezoek aan onze net gerestaureerde woning aan de Utrechtseweg 375. Hoe kan een ontwerp van Rietveld op naam van een andere architect staan? Wat kenmerkt de architectuur van deze woning? Hoe pakten we de restauratie aan? Wij nemen u graag mee op reis van het verleden naar het heden.

door **PETRA & ROBERT VAN IEPEREN**

75 JAAR TERUG IN DE TIJD

Mevrouw Van Beek was een dochter van de Rotterdamse aannemersfamilie Uytelinde. Na de bouw van de Van Nellefabriek bereikte de vooruitstrevende architectuur van Brinkman & Van der Vlugt de particuliere woningbouw. Ook de familie Van Beek was geïnspireerd door de architectuur van het Nieuwe Bouwen. Omdat de familie wilde bouwen op een royale boskavel aan de Utrechtseweg in Amersfoort, kreeg zij het advies de bekende Utrechtse architect Gerrit Rietveld te benaderen.

Rietveld kreeg de vraag een ontwerp te maken. En zo geschiedde. Van dat ontwerp bestaan plattegronden en een maquette. Een aantal zaken in het ontwerp kon mevrouw Van Beek niet bekoren. Als dochter van een aannemer had zij een sterke eigen mening en de relatie met Rietveld bekoelde snel. Rietveld werd betaald en bedankt. En de ontwerpen? Die werden technisch zeer hoogwaardig uitgewerkt op de tekenkamer van het aannemersbedrijf in Rotterdam. De Welstandscommissie vormde echter een sta-in-de-weg en gaf geen goedkeuring. De Amersfoortse architect Johan Blom bood uitkomst en

Maquette uit de collectie van het Nederlands Architectuurinstituut, Rotterdam

paste het ontwerp aan; onder meer verschil in dakniveau. En zo kon het gebeuren dat een ontwerp op de oevrelijst van Rietveld nu 75 jaar later te boek staat als een Rijksmonument op naam van architect Blom.

ARCHITECTUUR

Als eigenaars en bewoners vinden wij het mooi dat Huis Van Beek onmiskenbaar de signatuur draagt van Rietveld: een spannende ruimtelijke compositie van vlakken en balken, gebruik van gewapend beton en staal, platte daken, vlakke witte muren, wit en blauw schilderwerk. Geheel in stijl met de stromingen die in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw in opkomst waren: De Stijl en het Nieuwe Bouwen met rechthoekige, functionele bouwvormen en gebruikmakend van nieuwe materialen en elementaire kleuren.

In het interieur vallen de functionaliteit en lichtinval op. Bijna alle ruimten in het huis hebben een eigen toegang tot een terras of balkon. Een ander kenmerk vormen de alom aanwezige ingebouwde kastruimten. De houten buitendeuren kunnen vaak in twee delen worden geopend, wat weer bijdraagt aan de nauwe relatie binnen-buiten. Een bekend probleem bij huizen van Rietveld is de experimentele uitvoeringskwaliteit. Toegepaste bouwmethoden en -technieken hebben in veel gevallen geleid tot problemen met onderhoud en bouwfysica. Vanwege de directe betrokkenheid van de opdrachtgever (een aannemersfamilie) is de kwaliteit van Huis Van Beek echter uitzonderlijk goed. Zo werden de stalen ramen verzinkt, waardoor ze na 75 jaar nog geen spoor van roest vertonen. Tijdens de afgelopen drie jaar hebben we een aantal huizen van Rietveld mogen bezoeken. Hierbij viel op dat Huis Van Beek zich in positieve zin onderscheidt daar waar het gaat om degelijkheid.

RESTAURATIE

Toen wij in april 2008 het huis voor de eerste keer bezichtigden, werden we als kenners en liefhebbers van het Nieuwe Bouwen geraakt door de alom aanwezige origi-

naliteit. Een uitstekend casco en oorspronkelijkheid bieden immers het perfecte startpunt voor een succesvolle restauratie. Het huis beschikt ondermeer over de volgende originele details: stalen Braat-kozijnen met Braat-uitzetters en -raamgrepen, intercom met spreekkommen en fluitjes, Erres-radiatoren, originele tegelvloeren, prachtige deurklinken. Twee grote ramen in de woonkamer schuiven volledig uit het zicht naar beneden, als auto-ritten tussen binnen- en buitenmuur.

Als ervaren bouwheren waren we in staat om door de slechte onderhoudsstaat en staat van bewoning heen te kijken. Voordat de koop werd gesloten, maakten we een eerste raming van de restauratiekosten. Nog voordat het huis in januari 2009 werd geleverd gaven we het Amersfoortse architectenbureau Van Zwieten de opdracht alles zorgvuldig te inventariseren en tekeningen te vervaardigen. We konden toen nog niet vermoeden dat we een paar maanden later alle originele bouwtekeningen kregen van de schoonzoon van de familie Van Beek (oud-minister Roelof Krusinga)!

Bezint eer gij begint. Met dezelfde drang naar perfectie als de familie Van Beek hebben we ons ruim een jaar de tijd gegund om het perfecte restauratieplan op te stellen. Over alles dachten we in detail na. De communicatie met en de medewerking vanuit het gemeentelijk bureau Monumentenzorg was hierbij zeer goed te noemen. In goed overleg is getracht de situatie van 1937 zo juist mogelijk te reconstrueren, maar met toevoeging van enkele

Huis Van Beek,
september 2011

DE VROEGERE BEWONERS VAN HUIS VAN BEEK

■ Familie Van Beek,
oorspronkelijke
opdrachtgever, 1937
tot begin jaren '50

■ Mevrouw De Jong,
pensionhoudster,
begin jaren '50 tot
1975

■ Professor Jacques
Waardenburg (hoog-
leraar Islamologie
en Vergelijkende
Godsdienstwetenschap)
met zijn gezin, 1975
tot 2008, waarbij de
woning vanaf 1987
is verhuurd geweest
daar de familie
Waardenburg naar
Lausanne is
verhuisd

eigentijdse ingrediënten. Hierbij valt te denken aan vloer-verwarming, mechanische ventilatie en monumentenglas (enkel isolerende beglazing, passend in de stalen kozijnen).

Minstens zo belangrijk is echter het uitvoeringsplan. Uiteindelijk besloten we om een bouwcoördinator in te huren en gespecialiseerde bedrijven in te schakelen voor deelopdrachten. We maakten geen gebruik van een hoofdaannemer. Dat is ons goed bevallen. De regie op de uitvoering is intensief, maar heeft in ons geval geleid tot de 'puntjes op de i van kwaliteit' en een goede kostenbeheersing. Tweeënhalf jaar na aankoop was de restauratie grotendeels voltooid en namen we onze intrek in Huis Van Beek.

BEWONERS

Sinds juli 2011 hebben wij, Robert, Petra en Eva van leperen, het voorrecht om Huis Van Beek te bewonen. We realiseren ons dat we in feite passanten zijn en dat het onze opdracht is het huis weer door te geven aan een volgende generatie. In september 2011 hebben we meer dan 200 bezoekers ontvangen tijdens de Open Monumentendag. Een dergelijk huis heb je niet voor jezelf alleen!

Wie komen er na ons? De tijd zal het leren. Wij zijn in ieder geval verheugd met het feit dat de woning de komende decennia weer bestand is tegen de tand des tijds.

Decoratie als 'bron' van informatie

Bij archeologisch onderzoek wordt meestal aardewerk gevonden. Vaak heel gewoon maar soms bijzonder, zoals deze fraai gedecoreerde kan met de naam Pelipus Lomoent. Wie was deze man en waarom liet hij kannen voorzien van zijn eigen wapen?

door EVELYN SCHEEPSMA

RAEREN

Op de planken van het Centrum voor Archeologie staat een kan waarvan alleen bekend is dat deze gevonden is in Amersfoort. Het betreft een steengoed kruik afkomstig uit het Rijnland, waar eeuwenlang zeer hard gebakken aardewerk is gemaakt. De decoratie bestaat uit een drietal gelijke medaillons en halsversiering. De randtekst luidt: PELIPUS • LOMOENT • D • ZO • W • H • END • IOEHENNA • BUCK • SIN • HUSFRAU • (Pelipus Lomoent, drost te Walhorn, en Joehenna Buck zijn vrouw). De naam Lomoent leidde uiteindelijk naar Raeren; thans een Duitstalige gemeente in België die bekend is als pottenbakkerscentrum. Hier werd steengoed gemaakt in de Middeleeuwen en de eeuwen erna. Kenmerkend is vooral de wijze van versiering. Raerener kannen waren bijzonder populair en werden vanaf de tweede helft van de

16e eeuw op grote schaal geëxporteerd vanwege hun mooie decoratie: aanvankelijk stads-, land- en familie-wapens, later ook medaillons met religieuze of profane motieven.

Rechts: De burcht te Raeren, nu het Pottenbakkersmuseum.

Links: medaillon met het wapen, zoals ook afgebeeld op de tekening boven.

In het midden van de 14e eeuw werd in Raeren een burcht gebouwd. Over de naam van de landsheer die deze liet bouwen bestaat geen duidelijkheid. Wél is er een lijst waarin de bekende eigenaars staan vermeld. Toeval of niet: hierin wordt de naam genoemd van niemand minder dan de eigenaar/opdrachtgever van de in Amersfoort gevonden kan.

Philipp von Lomont en zijn echtgenote Johanna Buck von Aachen hebben tussen 1583 en 1607 in het kasteel van Raeren gewoond. Tijdens hun verblijf is het grondplan van de oorspronkelijke burcht aangepast. Toen eind 16e eeuw het gehele keukengebouw in vlammen opging liet

Philipp het gebouw vergroten. De huidige keuken liet hij bouwen op een gedeelte van de gracht, dat werd opgevuld met scherven uit omringende pottenbakkerwerkplaatsen. Philipp was *drost* van de hoogbank Walhorn, waar destijds ook het dorp Raeren toe behoorde; hij overleed in het jaar 1607. In 1960 kwam het historische kasteel in handen van de gemeente Raeren en sinds 1963 huist hier het Pottenbakkersmuseum Raeren. Sinds 2007 behoort het Raerens steengoed en daarmee ook het Pottenbakkersmuseum met zijn collecties tot het Europees Cultureel Erfgoed.

HERALDIEK

Om iets meer kijk op een familiewapen te hebben, eerst een tipje van deze 'heraldiek-sluier'.

Een meerderheid is het er tegenwoordig over eens dat het ontstaan van de heraldiek op militaire grondslag berust. Omdat de strijdende partijen door het dragen van gesloten helmen onherkenbaar waren, moest elke ridder zijn eigen teken op het wapenschild afbeelden. Hierdoor kon men in de strijd vriend van vijand onderscheiden. Aanvankelijk werden vrij eenvoudige geometrische vormen (herautstukken) op het schild aangebracht. Tot omstreeks 1300 werd met een wapen louter het schild bedoeld. Pas later werden daar de helm met dekkleden aan toegevoegd; een dekkleed was eigenlijk niet meer dan een doek die de drager van de metalen helm moest beschermen tegen de warmte van de zonnestralen.

De uitvinding van het buskruit had grote gevolgen voor de traditionele verdedigingstechnieken. De invoering van

De gerestaureerde kan.

BRONNEN

■ Hermann Friedrich Macco, *Aachener Wappen und Genealogien* (Aachen 1907)

■ Honoré Rottier en Marc Van de Cruys, *Heraldiek. Wapens kennen en herkennen* (Leuven 2004)

■ De toevoeging van Aachen was aanleiding om vanuit deze plaatsbepaling meer informatie te vergaren. Dankzij de medewerking van Ralph Mennicken (Töpfereimuseum Raeren) en het gemeentehuis van Aken werden aanvullende gegevens verkregen.

Evelyn Scheepsma is vrijwilliger bij het Centrum voor Archeologie, gemeente Amersfoort.

vuurwapens betekende in feite het einde van het gebruik van schilden door strijdende ruiters. Omdat de heraldiek echter al zo diep in de samenleving was ingeburgerd bleef ze voortleven; niet meer volgens de regels van het slagveld, maar volgens die van de kunstzinnige heraldiek. En hiermee zijn we weer terug bij de Amersfoortse kan, waar het familiewapen Lomont-Buck zuiver decoratief is toegepast.

LOMONT-BUCK

De op de kan toegepaste decoratie in de vorm van medaillons betreft een alliantiewapen van de families Lomont en Buck. Door het wapen van de echtgenoot met dat van de echtgenote te combineren wordt meer informatie over de voorouders verkregen: zo waren Johanna Buck von Aachens voorzaten raadslid en burgemeester van de stad Aken. Vaak werden alliantiewapens samengesteld omdat men een bepaald huwelijk belangrijk vond.

Sinds de late Middeleeuwen worden schilden beschreven vanuit het oogpunt van de drager die het schild voor zich houdt. Voor alle duidelijkheid wordt ook wel gesproken van heraldisch links en – rechts. Het alliantiewapen Lomont-Buck toont aan de linkerzijde (heraldisch rechts) een *keper* (omgekeerde V) vergezeld van drie sterren (symbool van de menselijke lotsbestemming), waaronder een *wassenaar* (wassende maan). Een keper is bij uitstek het herautstuk dat ruimte openlaat voor kleine figuren. Als helmteken is eveneens een wassenaar afgebeeld. Dit betreft het familiewapen Von Lomont. Het wapen van Buck laat als herautstuk een zesstralige karbonkel zien; naar alle waarschijnlijkheid ontwikkeld uit de schildversterking (beslag) van de vroeg-heraldische tijd. Als helmteken twee buffelhoorns.

Omdat het een alliantiewapen betreft en derhalve ook twee helmen zijn toegevoegd, worden deze uit 'hoffelijkheid' naar elkaar toegewend (*courtoisie*). Hierdoor wordt voorkomen dat de wapens elkaar de spreekwoordelijke rug zouden toekeren. Dit type helm, een *traliehelm* (met grote gezichtsopening) kreeg een nagenoeg ceremoniële betekenis als hoofdtooi, ter decoratie boven een schild. In de late Middeleeuwen speelde het schild immers nauwelijks nog een rol op het slagveld. Het decoratieve gebruik van de heraldiek paste goed binnen de middeleeuwse samenleving. Heraldische emblemen waren bij uitstek geschikt om naar iemands status en familiebanden te verwijzen.

Het is ook in dit verband dat onze kan een rol heeft gespeeld. Het lijkt aannemelijk dat aan het bezit van een kan met eigen familiewapen enige status kon worden ontleend. Deze fraai gedecoreerde kannen waren aantrekkelijk als exportartikel en zijn in grote delen van Europa verspreid. We kunnen ingenomen zijn met het feit dat een dergelijke kan in Amersfoort is teruggevonden en als 'bron' van informatie heeft kunnen dienen.

HET FAVORIETE VOORWERP VAN... **Ger de Ree**

Mijn favoriete voorwerp is *Die Leiter* van Armando aan de Laan 1940. De veertien meter hoge bronzen ladder uit 1993 nodigt je uit te mijmeren over de vragen van het leven, over al wat er is tussen hemel en aarde. Daal ik echter af naar de collecties van de Oudheidkundige Vereniging Flehite en Museum Flehite, dan blijf ik wat minder zweven.

Wij leven in een prachtige wereld met oneindige kansen en mogelijkheden. Maar de eeuwige hebzucht, strijd en onrust van mensen doet mij als aards romanticus verlangen naar een periode van inkeer, ingetogenheid en eenvoud. En die periode ligt tussen 1400 en 1550. De architectuur, de muziek, de literatuur en de ambachtscunsten, het komt mij allemaal zo oprecht en toegewijd over.

Natuurlijk was het lang niet allemaal rooskleurig. Maar de positieve uitstraling van

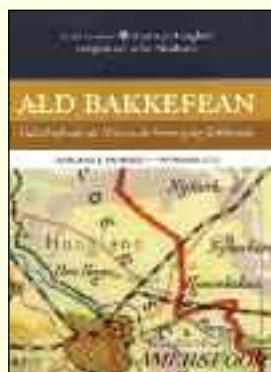
kunst uit die periode mag ik graag transponeren naar het heden. Het ligt dus voor de hand om een object van grote ambachtelijke waarde uit de late Middeleeuwen aan te wijzen. Ik kies voor de hoorn die bij verschillende gelegenheden werd bespeeld. Hoe zag Amersfoort er tussen 1400 en 1550 uit? De Koppelpoort was net gebouwd, de

Muurhuizen groeiden, het Mirakel van Amersfoort vond plaats en er werden diverse kloosters gesticht. Bij het tonen van de relieken tijdens de jaarlijkse processie werd er behoorlijk op de (pelgrims)hoorn geblazen. Ook tijdens de jacht was de hoorn veelvuldig te horen, zoals we kunnen opmaken uit de overgeleverde jachtfriezen met afbeeldingen van springende dieren en jagers met speren en gekromde jachthoorns. De hoorn van mijn keuze is handgevormd en gesneden. Het is hooggestookt steengoed, gemaakt in het Duitse Siegburg tussen 1350 en 1450. Welke Amersfoortse monden zouden hierop hebben geblazen?

Ik geef de pen door aan Piek Theisens, collectiebeheerder van Museum Flehite.

Ger de Ree is voorzitter van de Collectiecommissie van de OVF.

Nieuwe boeken

'Boeren uit Hoogland vestigden zich in het Mandeveld', in: *Ald Bakkefean: tijdschrift van de Historische Vereniging Bakkeveen*, jrg. 3, nr. 1 (voorjaar 2012) 1-48 (*Uitverkocht*)

Vraaggesprekken over de levensverhalen van de Hooglandse boerenfamilies Kok en Van de Wolfshaar, die in de jaren na de Tweede Wereldoorlog 'emigreerden' naar het Mandeveld in Bakkeveen (Friesland).

Remco Reiding, *Kind van het ereveld* (Dalfsen: D33 Publicaties, 2012), 240 pp., ISBN 9789490470098, € 19,95

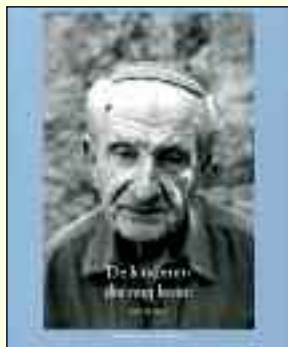
In een zeer persoonlijk relaas beschrijft Remco Reiding zijn zoektocht naar de nabestaanden van 865 Sovjetsoldaten, die begraven liggen op het Russische ereveld aan de Dodeweg in Leusden.

W. Oosterbroek-Zoeten, *De Wakkerendijk in beeld: 50 jaar fotograferen op de Eemnesserdijk*

(Soest: Oosterboek, 2012), 123 pp., ISBN 9789081831000, € 14,95

De Wakkerendijk in Eemnes, gezien door de lens van Willy Oosterbroek, door haarzelf

voorzien van persoonlijke herinneringen aan bewoners, gebeurtenissen en gebouwen. In het boek meer dan 200 foto's.

B. Nienhuis, A. Kalmann, *De kinderen die nog leven*

(Amersfoort: Amcha, 2012), 72 pp., € 9,95

Boek met foto's van Bert Nienhuis en verhalen van overlevenden aan de Holocaust, die direct of later in hun leven naar Israël zijn geëmigreerd. De foto's zijn ook te zien op de schietbaan van Monument Kamp Amersfoort (zie foto onder). De organisatie Amcha (Hebreeuws voor Jouw Volk) geeft psychosociale hulp in Israël voor overlevenden van de Holocaust. De Stichting Vrienden Amcha Nederland is gevestigd in Amersfoort.

Onno Maurer, Katjuscha Otte en Jaap Verhage, *Zandleven*

(Schiedam-Amersfoort: Scriptum i.s.m. Museum Flehite 2012), 64 pp., € 14,90

Monografie bij de tentoonstelling; zie pp. 9 en 24.

Pieter Tak, *Onze vriendelijke republikeinse reis*

(Ed. Marcel van den Driest, [Zoetermeer: Free Musketeers 2012]), 166 pp., ISBN 978 90 484 2365 1, € 18,95

Drie Middelburgse heren maakten in 1789 een reis door het land ná de onderdrukking van de Patriotten. Op pp. 62-64 de reconstructie van hun logeerpunt in de Doelen en het bezoek aan het Huis met de Paarse Ruitjes en de ruïne van de Onze-Lieve-Vrouwewekapel.

Jaap Voorburg, 'De koeien dachten mee: Herinneringen aan Hoogland 1930-1950', in: *De Bewaarsman* nr. 18 (2012) 1-176

Bestellen bij Peter Kok, tel. 06 3390 0959, € 9,95

De auteur (1929) groeide op in Hoogland-West maar vertrok toen hij 19 was. Hij beschrijft trefzeker de bijzonderheden van het dorp.

TILLY DU PUI & GERARD RAVEN

Luitboek en rekening: een gelukkige ruil

Op 3 april verwelkomde Museum Flehite een gevarieerd gezelschap voor een feestelijke overhandiging tussen maar liefst vijf partijen.

Het begon allemaal met een email van een buitenlandse muziekhistoricus, die een facsimile-editie had gezien van de luitbundel *Secretum musarum* (Amsterdam 1619) van Nicolaas Vallet. Het origineel moest bij het museum zijn, maar het stond om onverklaarbare redenen niet in de catalogus. Enkele zoekslagen leverden niets op. Jammer, want het is een zeer bijzonder boek waarvan nog maar enkele

exemplaren bewaard gebleven zijn. Vallet was zes jaar eerder uit Frankrijk gekomen en werd gezien als de belangrijkste luitcomponist van zijn tijd. Het boek bestaat uit drie delen. Daarin onder meer wereldlijke werken voor luit-solo, stukken voor vier luiten en psalmzettingen voor zangstem met begeleiding van luit. Ook boekhistorisch is de uitgave interessant. Deze luitboeken zijn het allereerste voorbeeld

van Nederlandse muziekboeken die door middel van kopergravure zijn gedrukt. Het was een toen nog nieuw en uiterst kostbaar procedé. De kopergravure stelde Vallet in staat allerlei details voor de uitvoering in zijn notatie op te nemen. Pas in de 18e eeuw zou deze drukvorm voor bladmuziek algemeen gebruikt worden.

Intussen had Simon Groot ook van de bundel gehoord. Hij is muziekconservator bij de afdeling Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek Amsterdam (UBA). Op zijn aandringen werd de zoektocht heropend. Gelukkig wist oud-directeur Burchard Elias zich te herinneren waar het boek ooit in depot had gestaan. Omdat de dozen bij de depotverhuizing per plank waren gecodeerd kon het nu wél gevonden worden. Simon had één van de beste dagen van zijn leven.

De UBA had eerder al de topstukken uit de bibliotheek van het gesloten Culinair Museum overgenomen, voor opname in de eigen culinaire collectie. De Collectiecommissie van de Oudheidkundige Vereniging Flehite was snel overtuigd dat deze instelling een ideale plek is om het luitboek te beheren, te bestuderen en te exposeren. Zo kwam een langdurig bruikleen tot stand. Het luitboek zal in september 2013 een centrale rol spelen in het Festival Oude Muziek in Utrecht. Dan verschijnen een nieuwe facsimile-editie, een publieksboek over de luit in de Gouden Eeuw en een dubbel-cd met een selectie uit de werken van Vallet. Ook zijn er dan een wetenschappelijk symposium en een tentoonstelling rond dit luitboek.

De bibliotheek wilde iets voor Amersfoort terugdoen. Ook daarbij speelde Simon een sleutelrol. Dirk Steenbeek van Archief Eemland had hem jaren geleden verteld dat de UBA een bijzondere rekening van de Sint-Joriskerk had (zie pp. 6-8). Er waren wel een kopie en een afschrift van in het archief, maar het origineel is toch iets anders. Een Amster-

Simon Groot (muziekconservator afdeling Bijzondere Collecties UBA) toont het luitboek.

Foto: Monique Kooijmans

Foto: UBA

Foto: Saskia Berdenis van Berlekom

Harm Dane (voorzitter protestantse gemeente, rechts) heeft de rekening ontvangen van Nol Verhagen (directeur UBA, midden). Hij geeft deze door aan Alice van Diepen (directeur Archief Eemland). Links Piet Jonkman (voorzitter OVF), die eerder het luitboek heeft overgedragen.

damse professor had dit ooit geleend, maar was dat vergeten. Zo ontstond het idee om de rekening terug te bezorgen bij de rechtmatige eigenaar: de protestantse gemeente Amersfoort. 'Met de teruggave zetten we een historische fout weer recht,' aldus Garrelt Verhoeven, hoofdconservator Bijzondere Col-

lecties. Het archief van de Joriskerk bevindt zich in Archief Eemland; dat was dus de vijfde partij bij de overdrachten. De rekening was enkele weken te zien in het museum, maar kan nu worden bestudeerd in het archief.

GERARD RAVEN

Verpleegcollectie verhuisd

De museumcollectie van de Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit is verhuisd van Onze Lieve Vrouw ter Eem naar Neonweg 12 in Isselt. De voorwerpen worden daar in een beter klimaat bewaard. Het is

geen museum, maar een open depot. Vanaf 10 juli kan men er op dinsdag en woensdag tussen 11-14 uur terecht voor een rondleiding. U kunt contact opnemen via www.shvbweb.nl of 033 462 1752.

Vrienden van de synagoge

Eerdaags vindt de oprichtingsvergadering plaats van de Stichting Vrienden van de Synagoge Amersfoort. Deze wil meer bekendheid geven aan de geschiedenis van de Nederlands Israëlitische gemeente Amersfoort en steunt het behoud van de synagoge en de historische Joodse begraafplaatsen. Men kan donateur worden door minimaal € 20,- over te maken op bankrekening nr. 40 03 07 944; vermeld er wel uw postadres erbij. Voor meer informatie: www.synagogeamersfoort.nl.

Naar aanleiding daarvan is in Museum Flehite deze zomer een deel van de zilverchat van de synagoge te zien. De voorwerpen die niet bij de eredienst worden gebruikt worden immers beheerd door het museum.

www.amersfoortopdekaart.nl

Zoek de historische afbeeldingen van elke plek in Amersfoort en/of voeg nieuwe toe. Een combinatie van de collecties van Archief Eemland, Museum Flehite, Monumentenzorg en Archeologie.

De activiteiten vinden plaats in Museum Flehite, tenzij anders vermeld; NGV in De Brug, Schuilenburgerweg 2. Tentoonstellingen zijn geordend op einddatum.

NGV = Nederlandse Genealogische Vereniging; OVF = Oudheidkundige Vereniging Flehite.

Dinsdag 22 mei, 20-22 uur

OVF-lezing Carla Oldenburger: *De groene historie van de buitenplaatsen Randenbroek en Nimmerdor*. In het kader van het Jaar van de Historische Buitenplaats 2012.

T/m 28 mei

Collectie Fransen. Nederlandse kunst uit de 20e eeuw. Zie *Kroniek* maart, p. 23.

NIEUW!

Donderdag 14 juni, 14-16 uur

Spreekuur familiegeschiedenis in de studiezaal van Archief Eemland, i.s.m. met de NGV. Meer informatie: www.archiefeemland.nl.

Donderdag 14 juni, 17-19 uur

Historisch Café. Voor onderwerp en plaats zie www.archiefeemland.nl onder agenda. U kunt zich daar ook aanmelden voor de maandelijkse digitale uitnodiging.

Zaterdag 16 juni, 9.15-17.00 uur

OVF-excursie. Zie *Kroniek* maart, p. 23.

NIEUW!

Zaterdag 23 juni, 13-16 uur

Amersfoort in gesprek in Sint-Joriskerk. Zie p. 2.

IN DIT NUMMER

Fotomanifestatie GRID	1
Stadspportretten van Joop Stoop	4
Rekening van de Beeldenstorm	6
Jan Adam Zandleven	9
Waar de Katoenboom uithangt	10
Willem Alings	12
De eerste Vrouwevaart van 1932	14
Rietveldvilla op de Berg	16
Steengoed kan met embleem	18
Favoriete voorwerp	20
Boeken / Nieuws / Agenda	21

T/m 30 juni, dagelijks

Foto-expositie van overlevenden van de Holocaust. Zie p. 21.

2 juni-8 juli

Joop Stoop, stadspportretten. Zie pp. 4-5.

Vanaf dinsdag 10 juli, 11-14 uur

Elke dinsdag en woensdag rondleiding Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit. Zie p. 23.

25 augustus

Museumnacht. Zie voor het programma de website www.museumflehite.nl en de kranten.

2 juni-26 augustus

Zandleven. Zie p. 9.

14 juli-2 september

Willem Alings. Zie pp. 12-13.

Op 1 en 2 september is er een verkoopweekend van Alings' schilderijen.

Donderdag 13 september, 14-16 uur

Spreekuur familiegeschiedenis. Zie 14 juni.

Donderdag 13 september, 17-19 uur

Historisch Café. Zie 14 juni.

Zaterdag 22 september, 14-16 uur

NGV-Computermiddag.

Dinsdag 25 september, 20-22 uur

Lezing OVF en Stichting Johan van Oldenbarnevelt Comité door Bart Wiekart: *Oldenbarnevelt en Oranje*. In het kader van OVF-lezingenthema 2012-2013 *De Oranjes en de regio*.

6 september-4 november

Eemlandse buitenplaatsen.

8 september-4 november

Jan Pennings (1898-1982), tekeningen.

Open huis Centrum voor Archeologie

Iedere woensdagmiddag van 14.00-16.30 uur kunt u de werkplaats en expositieruimte bezoeken. Tevens spreekuur voor eigen vondsten. Langegracht 11, toegang gratis.

KRONIEK

verschijnt viermaal per jaar. U kunt het blad thuis ontvangen door lid te worden van:

- Oudheidkundige Vereniging Flehite voor € 27,50 per jaar, waarbij u ook het jaarboek Flehite ontvangt
- Stichting Archeologie Amersfoort voor € 20,- per jaar, waarbij u ook de Archeologische Kroniek provincie Utrecht ontvangt en eventueel jaarboek Flehite

Oudheidkundige Vereniging Flehite

Secretaris: Agnes Houët-Berenschot
Vondelplein 1 • 3818 BC Amersfoort
033 463 49 89
secretariaat@historisch-amersfoort.nl
www.historisch-amersfoort.nl

Museum Flehite

Postbus 699 • 3800 AR Amersfoort
033 247 11 00
info@museumflehite.nl
www.museumflehite.nl
Bezoekadres: Westsingel 50
Open: di-vr 11-17 uur, za-zo en tweede feestdagen 12-17 uur

Bureau Monumentenzorg Amersfoort

Postbus 4000 • 3800 EA Amersfoort
033 469 48 16
ma.cramer@amersfoort.nl
Bezoekadres: Stadhuisplein 1
Open: ma-vrij 9.00-17.00 uur (graag op afspraak)

Archief Eemland

Postbus 4000 • 3800 AE Amersfoort
033 469 50 17
archiefeemland@amersfoort.nl
www.archiefeemland.nl
Bezoekadres: Stadhuisplein 7
Open: ma-do 9.00-17.00 uur

Stichting Archeologie Amersfoort (STAA) Archeologisch Centrum

Postbus 4000 • 3800 AE Amersfoort
033 463 77 97
fme.snieder@amersfoort.nl
www.amersfoort.nl/archeologie
Bezoekadres: Langegracht 11
Open: wo 14.00-16.30 uur en op afspraak

Redactie

Max Cramer • Tilly du Pui • Gerard Raven • Francien Snieder • Yvonne Tanke • Piek Theisens

Redactieadres

Gerard Raven, Museum Flehite
Breestraat 80 • 3811 BL Amersfoort
g.raven@museumflehite.nl

De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen in te korten en/of te herschrijven, zo mogelijk in overleg met de auteur. Meninge(n) verwoord in de artikelen zijn niet noodzakelijk die van de redactie.

Uitgave van de *Kroniek* wordt mede mogelijk gemaakt door:

